

SEPTEMPUNCTATA

Tanulmányok
Petrőczy Éva
hatvanadik születésnapjára

Szerkesztette
PÉNZES TIBORC SZABOLCS

rec.iti
Budapest • 2011

A borítón látható kép a www.wordle.net segítségével készült.

© Szerzők, 2011.

Kiadja a *rec.iti*, az MTA Irodalomtudományi Intézetének recenziós portálja
<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>

A skót márki rejtélyes magyarja

Egy ismeretlen magyar költő Skóciájában. 1628. címmel, 1914-ben jelent meg Kropf Lajos rövid közleménye egy rejtélyes magyarról, aki fizetségért verseket készített a St Andrews-i Egyetemen tanuló, tizenhat éves James Graham, Montrose első márkija számára.¹ Kropf a kivonatos adatot Mark Napier Montrose-ról szóló életrajzának második kiadásából vette.²

James Graham (Edinburgh, 1612. október 25. – Edinburgh, 1650. május 21.) a skót történelem tragikus sorsú személyisége, aki az angol polgárháborúban, a Stuartokat támogató katonai szereplése miatt, bitófán végezte életét.³ Walter Scott egyik novellája róla szól.⁴ A márki ifjú korában a St Andrews-i Egyetem St Salvator Kollégiumában tanult,⁵ ahová 1627. január 26-án, Jacobus Graemus Comes Monterouse néven iratkozott be. Gondviselője két esztendeig egy bizonyos John Lambye volt. St Andrews Edinburghtól északkeletre fekvő tengerparti kisváros, amelynek 1413-ban alapított egyeteme a brit szigeteken, Cambridge és Oxford mellett, a harmadik rangsorban.⁶

Napier könyvének korábbi kiadása teljes terjedelmében közölte a John Lambye által összeírt számadáskönyvet, amelyben a tutor tételesen felsorolta urának 1628-tól 1629-ig tartó, azaz az egyetemi évek idején tett kiadásait („Maister Johne Lambyes Compts”). Ebben az 1628-as évnél szerepel a magyar költőt említő feljegyzés: „Item on the twelt of May given, at my Lords direction ane Hungarian poet qucho made some verses to my Lord, 58 sh.”⁷ Azaz: Továbbá május 12-én adtam, uram akaratából, egy magyar poétának, aki néhány verset készített az uramnak, 58 shillinget. A „Hungarian” megnevezés, hasonlóan a hungarus szó korabeli használatához, nem csupán magyart, hanem magyarországit is jelenthetett. Mégis az a valószínűbb, hogy ez a skóciai város egyetemét felkereső személy magyar volt, hiszen a kálvinista egyetemjárók akkoriban szinte kizárólag Magyarország és Erdély magyar lakosai közül kerültek ki. Jogos tehát ezen az úton elindulni személyének azonosításában.

¹ KROPF Lajos, *Egy ismeretlen magyar költő Skóciájában. 1628.*, ItK, 1914, 19.

² MARK NAPIER, *Memoirs of the marquis Montrose*, Edinburgh, 1856, I, 37–38.

³ HUGH PRYCE, *The Great marquis of Montrose*, London, 1912.; DAVID STEVENSON, *James Graham, 1st Marquis of Montrose*, Oxford, 2004.

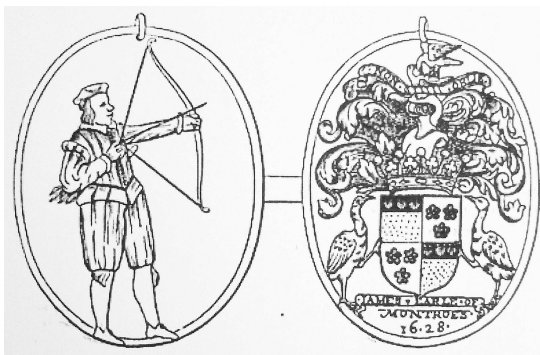
⁴ SIR WALTER SCOTT, *A Legend of Montrose*, London–Edinburgh–New York, Thomas Nelson and Sons, 1901.

⁵ RONALD GORDON CANT, *The College of St. Salvator*, Edinburgh–London, 1950.

⁶ RONALD GORDON CANT, *The University of St Andrews: A Short History*, Edinburgh–London, 1970.

⁷ MARK NAPIER, *Memorials of Montrose and his Times*, Edinburgh, 1848, I, 158.

A magyar poéta említése után egy héttel ezt jegyezte fel Lambye: „The 19th of May for two golf balls to my Lord, 10 sh.”⁸ Azaz: Május 19-én két golfabda az uramnak, 10 shilling. A sok egyéb kiadást tartalmazó számadáskönyvben még további a golfra, a teniszre és a nyilazásra vonatkozó költségek szerepelnek. Nem csoda, hiszen St Andrews a golf őshazája. Montrose-nak a nyilazásban elért sikereit egy máig fennmaradt, nevére szóló, 1628-ban készült ezüst medál is bizonyítja. A kálvinista márki egy akkoriban megjelent teológiai könyv⁹ vásárlására 14 shillinget költött: „Item for Meditationes Gerardi 14 sh.”¹⁰ Ezekből az adatokból némileg érzékeltetni lehet, hogy mennyit ért a versekért adott 58 shilling.

„James Earle of Montroses 1628” feliratú, nyilazós ábrájú ezüst medál.
A 17–18. században ilyen medált kaptak évente a nyilazásban győztes hallgatók St Andrews-ban

Az ismeretlen magyar poéta az ifjú skót úr számára talán olyan köszöntő, vagy ajánló verseket írt, amelyeket az album amicorumok bejegyzéseinek lehetett felhasználni. A kifizetett összeg nem akkora, hogy jelentősebb költői munkákra gondolhatnánk. De mindez csupán találgatás. James Graham későbbi élete során maga is szerzett néhány latin és angol nyelvű verset.¹¹

A magyar diákok angliai peregrinációját a 20. század első felében többen is kutatták.¹² Eredményeiket Gál István próbálta összegezni 1945-ben megjelent,

⁸ *Uo.*, 159.

⁹ JOHANNIS GERHARDI, *Meditationes sacrae, ad veram pietatem excitandum*, Lugduni Batavorum, 1629.

¹⁰ NAPIER, *Memorials...*, i. m., 175.

¹¹ *Poems of James GRAHAM, marquis of Montrose (1612–50)*, intr., not. J. L. WEIR, pref. Lord TWEEDSMUIR, London, John Murray, 1938.; *Civil Warrior: The Extraordinary Life and Complete Poetical Works of James Graham, First Marquis of Montrose: Warrior and Poet, 1612–1650*, ed., not. Robin BELL, Edinburgh, Luath, 2002.

¹² PONGRÁCZ József, *Magyar diákok Angliában*, Pápa, 1914; TRÖCSÁNYI Berta, *Református teológusok Angliában a XVI. és XVII. században = Yolland Emlékkönyv*, Bp., 1944 (Angol Filológiai Tanulmányok, 5–6), 115–146.

a magyar-angol kapcsolatokról szóló könyvében. Ebből idézünk most: „Százával szerepelnek ekkoriban magyarok a németalföldi egyetemeken, ahonnan könnyűszerrel eljuthattak a csak ugránsnyira eső Angliába. Az oxfordi Bodleiana könyvtárában dolgozott 1624-ben, ill. 1626-ban Kecskeméti Máté és Bakai Benedek, mindkettő debreceni rector. Thállyai János 1626-ban Cambridgeben tanult, két évvel később a skóciai St Andrewsban részesült 58 shilling segélyben. Kereszturi Pál, a nagy pedagógus szintén ekkoriban tanult ott”.¹³ A könyv idevonatkozó jegyzetéből kiderül, hogy Gál önkényesen kapcsolta össze Tállyait a St Andrews-i Egyetemmel. Ott ugyanis csupán Kropf Lajos említett cikkére és Kemény Lajos Thállyai leveléről szóló közleményére utalt.¹⁴ Érthetetlen az is, hogy Gál az 58 shillinges fizetséget miért értelmezte segélynek.

Gál István 32 évvel későbbi, Maksai Péterről (1599–?) szóló írásában, a Bethlen Gábor idejében Angliában járt magyar peregrinusok felsorolásakor, már elkerülte ezt az önkényes azonosítást: „Szepsi Csombor Márton (1616), Kassai Bakai Benedek (1622), Corvinus M. Mihály (1623), Salánki György (1623), Thállyai János (1624), Keresztúri Bíró Pál (1625), Kecskeméti Máté (1628), a St Andrews-i eddig ismeretlen nevű magyar költő (1628), Bánffy Hunyadi János”.¹⁵

Herepei János jó néhány névvel gyarapította az angliai magyar peregrinusok listáját, de a St Andrews-i ismeretlennel ő nem foglalkozott.¹⁶ Kathona Géza 1976-ban írt tanulmányában több példával igazolta, hogy a magyar peregrinusok hollandiai tanulmányaik megszakításával, köztes utazásként iktatták be programjukba Anglia felkeresését. Az ottani egyetemeken azonban sokáig nem vezettek anyakönyvet, így „a XVII. században Angliában megfordult magyar tanulók nevei túlnyomórészt a holland egyetemi matrikulákból összeállított magyar névsorokban vannak, illetőleg lappanganak.”¹⁷

Gömöri György az angliai és skóciai magyar peregrinusokat számba vevő könyvében, a *7. St. Andrews-i egyetem – University of St Andrews* című fejezetben, egyetlen magyar diák ottani egyetemjárását rögzíti: „181. Tállyai János, sz: 1600., (Magyarország), be: 1628, Th, univ: Franeker 1624. 10. 22, Leiden 1626. 7. 3, Leiden 1627. 6. 29, gimn: Kassa, megj: Vö. a cambridge-i lista 96. sz. adataival. Gál István szerint (Gál [1945]:24) Tállyai 1628-ban 58 shilling segélyt kap az egyetemtől.”¹⁸

---

¹³ GÁL István, *Magyarország Anglia és Amerika különös tekintettel a szláv világra*, Bp., Officina, 1945, 23–24, 253.

¹⁴ KEMÉNY Lajos, *Thállyai János Cambridge-i tanuló levele 1626-ból*, ItK, 1909, 484–485.

¹⁵ GÁL István, *Maksai Péter angol nyelvű Bethlen Gábor-életrajza 1629-ből*, ItK, 1977, 233.

¹⁶ HERPEI János, *Adatok Angliában járt magyar diákokról és egyéb angol emlékekről*, szerk. KESERŰ Bálint, Bp.–Szeged, 1971 (Adattár XVII. századi Szellemi Mozgalmaink Történetéhez, 3), 419–440.

¹⁷ KATHONA Géza, *Pótlások az 1711-ig Angliában tanult magyar diákok névsorához*, ItK, 1976, 92–97.

¹⁸ GÖMÖRI György, *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789. Hungarian Students in England and Scotland 1526–1789*, Bp., ELTE Egyetemi Levéltár, 2005 (Magyarországi Diákok Egyetemjárása az Újkorban, 14), 75.

Gömöri tehát úgy azonosította Tállyai skóciai egyetemjárását, hogy jóhiszeműen átvette Gál István korábbi adatát. Ezek után nézzük meg, hogy a fenti adatokon kívül, valójában mit tudunk még Tállyai Jánosról. Tállyai Kassa városának támogatásával ment ki a franekeri, a cambridge-i, majd a leideni egyetemre, ezért e város vezetőinek küldött beszámolókat. Ioannes Thallyai aláírással négy levele maradt fenn a város levéltárában.¹⁹ Ezek keletkezése a következő: Cambridge, 1625. december 27. – Cambridge, 1626. március 10. – Leiden, 1626. július 3. – Leiden, 1627. december 5. Az első három levelet Pettkó Béla jelentette meg.²⁰ A második levelet Kemény Lajos később újra kiadta.²¹

Tállyai János egy üdvözlőverssel szerepel Debreceni Simonfi (Simonides) Gáspár (1602–?) *Compendium Biblicum* című könyvének végén.²² A Leidenben kiadott könyv Bethlen Gábornak szóló ajánlása 1628. február 13-án kelt, azaz Tállyai még akkor is Németalföldön tartózkodott. Kathona Géza megállapítása nála is helytálló, hiszen két hollandiai tartózkodás közé iktatta angliai útját. Nem valószínű tehát, hogy másfél esztendei cambridge-i tartózkodás után újra vissza akart volna térni a szigetországba.

Továbbra is megoldatlannak kell tehát tekintenünk a titokzatos magyar poéta személyének azonosítását. Valószínűleg azok közt kell keresnünk a Skóciát járt magyart, akik Bethlen Gábor környezetéből mentek Nagy-Britanniába. Nekik politikai küldetésük is lehetett a skót protestánsokkal való kapcsolat keresése.

A híres tanár, Keresztúri Bíró Pál (1594?–1655), Leidenből érkezve, Tállyaival éppen egy időben tartózkodott Angliában.²³ Ő azonban 1626-ban hazatért Magyarországra. Egy év múlva viszont újból útra kelt, vélhetőleg Bethlen Gábor erdélyi fejedelem megbízásából. 1627. június 29-én ismét Leidenben matriculált. Peregrinációjából pedig két esztendő múlva, 1629 nyarán tért csak haza, s ez év őszén a gyulafehérvári kollégium tanára lett. Ebbe a két esztendőbe éppen beleférne egy 1628-ban megvalósított skóciai kitérő is. Mint a fentiekben elmondtuk, az ismeretlen magyar 1628. május 12-én kapta verseiért az 58 shillinget. Érthető lenne, ha Keresztúri, a már megismert Anglia helyett, másodjára Skóciát választotta volna úticélul. Ő az ifjakat megértően figyelő nevelő volt, miként azt több munkája igazolja.²⁴ Keresztúri esetében nem lenne tehát meglepő, ha bebizonyosodna, hogy az ifjú skót márkival peregrinusként is képes volt közeli ismeretségbe kerülni.

---

¹⁹ Kassa város Levéltára – Archiv Mesta Košic, Halaganum I, nr. 6123/14; 6165/26, 27; 6196/54.

²⁰ *Külföldi alumnusok levelei*, kiad. PETTKÓ Béla, Történelmi Tár, 1885, 179–184.

²¹ KEMÉNY Lajos, *Thallyai János Cambridge-i tanuló levele 1626-ból*, ItK, 1909, 484–485.

²² RMK, III, 1425. (Leiden, 1628.)

²³ DIENES Dénes, *Keresztúri Bíró Pál (1594?–1655)*, Sárospatak, 2001, 31–43, 65–66.

²⁴ PETRŐCZI Éva, *Keresztúri Pál prédikációja Rákóczi Zsigmond keresztfeljén 1647-ben = Idővel paloták...: Magyar udvari kultúra a 16–17. században*, szerk. G. ETÉNYI Nóra, HORN Ildikó, Bp., Balassi, 2005, 399–411.

Nincs ugyan meg a rejtélyes magyar és az általa írt verseknek is nyoma veszett, de jó okunk van Keresztúri személyét gyanúba venni. Az elveszett versek helyett álljon itt Montrose angol költeménye az asszonyok dicséretéről, amit az ünnepeltnek ajánlunk, abból a célból, hogy – ha kedve támadna hozzá – fordítsa magyarra:

In Praise of Women

When Heav'ns great *Jove* had made the World's round Frame,
Earth, Water, Air, and Fire; above the same,
The rolling Orbs, the Planets, Spheres, and all
The lesser Creatures, in the Earth's vast Ball:
But, as a curious Alchemist, still draws
From grosser Mettals finer, and from those
Extracts another, and from that again
Another that doth far excel the same.
So fram'd he Man of Elements combin'd
T'excel that Substance where he was refin'd:
But that poor Creature, drawn from his Breast
Excellerth him, as he excell'd the rest:
Or as a stubborn Stalk, whereon there grows
A dainty Lilly or a fragrant Rose;
The Stalk may boast, and set its Vertues forth,
But take away the Flow'r, where is its Worth?
    But yet, fair Ladies, you must know
    Howbeit I do adore you so:
    Reciprocal your Flames must prove,
    Or my Ambition scorns to love:
    A Noble Soul doth still abhore
    To strike, but where its Conquerour.²⁵

---

²⁵ *Poems of James GRAHAM...*, i. m., 32.